

Ozodxon QO'ZIBOEVA,

Qo'qon davlat pedagogika instituti, g.f.d

E-mail: ozodaqoziboyeva@gmail.com

Muhabbat XABUBULLAYEVA,

Andijon davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Qo'qon davlat pedagogika instituti professori, biologiya fanlari doktori V.Isoqov taqrizi asosida

GEOGRAFIYA TA'LIMI JARAYONIDA O'QUVCHILARGA MILLIY MEROS VA QADRIYATLARNING O'QITILISH SAMARADORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH

Annotatsiya

Geografiya ta'limida o'quvchilarga ilmiy meros va qadriyatlarni shakllantirishdagi o'rni, o'quvchilarni vatanga bo'lgan muhabbatlarini oshirish, o'z vatanida etishib chiqqan allomalarni geografiya darslari o'qitilishining metodikasi yoritilgan.

Kalit so'zlar: Ilmiy meros, qadriyatlar, hikmatlar, rivoyatlar, maqollar.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАСПРОСТРАНЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ И ЦЕННОСТЕЙ СРЕДИ УЧАЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Освещается роль географического образования в формировании у учащихся научного наследия и ценностей, воспитании у учащихся любви к Родине, методики преподавания уроков географии ученым, выросшим на родине.

Ключевые слова: Научное наследие, ценности, пословицы, поговорки, пословицы.

IMPROVING THE EFFICIENCY OF THE DISCHARGE OF NATIONAL HERITAGE AND VALUES TO STUDENTS IN THE PROCESS OF GEOGRAPHY EDUCATION

Annotation

In geography education, the role of students in the formation of scientific heritage and values is highlighted, the methodology of teaching students geography lessons to increase their love for the motherland, allomas grown in their homeland.

Key words: Scientific heritage, values, Proverbs, narratives, Proverbs.

Kirish. Har qanday qadriyat ham inson ongi va faoliyatining mahsulidir. Boshqacha aytganimizda, har qanday qadriyatlar ajdodlar tomonidan yaratiladi, ular yaratgan qadriyatlar boshqa avlodlar tomonidan o'zlashtiriladi, kishilarning ongi va shuuriga singib, amaliy faoliyatiga qudratli stimuly beradi, katta ijtimoiy kuchga aylanadi.

Qadriyatlar jamiyat ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma'naviy taraqqiyotining mahsulidir. Shuning uchun ham qadriyatlarda zamonning ruhi, imkoniyatlari, o'sha zamonda yashagan odamlarning orzu-umidlari, istaklari, talab va ehtiyojlari o'z ifodasini topadi. Zamonlar o'tishi bilan qadriyatlarning mazmuni ham o'zgarib boradi. Xuddi shuning uchun ham, qadriyatlarning tarbiyaviy ahamiyatiga baho berganda aniq tarixiy shart-sharoitlarni doimo nazarda tutmoq zarur.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mamlakatimizda milliy meros va umuminsoniy qadriyatlarni pedagogik nuqtai-nazardan o'rganish hamda ta'lim-tarbiya jarayoniga tadbiq etish borasida O.Musurmonova, N.Oripova, M.Quronov; qadriyatlar, ularning turlari, milliy, umuminsoniy qadriyatlarning o'zaro aloqadorligi va mushtarakligini ta'minlash muammolarini yoritishda A.Valiev, E.Yusupov, J.To'lenov, A.Jalolov, Q.Nazarov; maktab geografiya darslarida badiiy ijod namunalariidan foydalanish g'oyasi A.Sobirxonov, H. Boboyev; ijodkor o'quvchi shaxsini shakllantirish va rivojlantirish muammolari bo'yicha H.Xasanov, P.Musayev, T.B.Abdullayeva, R.Qurboniyozov, M.Yunusova, F.R.Saydamatov, F.Xamroyeva, M.Ergasheva; geografik madaniyat va uni shakllantirishning ayrim nazariy

jihatlari A.G.Abdullaev, S.X.Matsaidova B.M.Abduraxmonovlarning tadqiqotlarida o'z aksini topgan.

Tahlil va natijalar. Qadriyatlar insonning orzu-istaklari, niyatlari, umidlari, bir so'z bilan aytganda, "ideal"i sifatida namoyon bo'ladi. Faylasuflar ta'kidla-ganidek, qadriyatlar hech qachon ob'ektga ham, sub'ektga ham bog'lik bo'lmagan mustaqil olamni vujudga keltiradi. Bu olam makon va zamon qonunlaridan ustun turadi. Shuningdek, insoniyatning buyuk ma'naviy xazinasi bo'lgan qadriyatlar hech qachon o'zgar olmaydi, balki insonning qadriyatlar haqidagi tasavvurlari o'zgaradi

Bugungi kunda milliy va madaniy qadriyatlarni inson va jamiyat hayotida ahamiyatini yuksalib borishi, yoshlarimizni komil inson qilib tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda. Milliy-ma'naviy, madaniy ta'lim-tarbiyaning inson tafakkuri va dunyoqarashiga ta'sirini, yoshlarimizni komil inson qilib tarbiyalashdagi o'rni va ahamiyatini tushintirib bermog'imiz zarur.

Milliy qadriyatlarimiz, xalqimizning o'ziga xos urf-odatlarini, ularning yuksak ahloqiy xislatlari - ma'naviyatimiz beshigidir. Hammamizga ma'lumki, bugungi kunda milliy-ma'naviy qadriyatlarimizni tiklash, rivojlantirish, o'zligimizni anglash dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, bugungi kunlarda internet tarmoqlarining rivojlanishi, yoshlarimiz qo'llarida turli-xil mobil telefonlar bo'lishi, ularning ta'lim-tarbiyasiga, ongiga yot g'oyalarni kirib kelishiga sabab bo'layotganiga ham guvoh bo'lmoqdamiz. Bizning, ayniqsa, pedagoglarning vazifasi bunday yot g'oyalarni yoshlarimiz ongiga singishiga yo'l qo'ymaslik, ota-

bobolarimizdan qolgan buyuk ma'naviy merosimizga sodiq talaba- yoshlar, komil inson qilib tarbiyalashni asosiy maqsadimizga aylantirishimiz shart. Ayniqsa, geografiya fanining qiziq tomoni bu butun dunyo mamlakatlarining dinini, ularning tarqalishini ham o'rganib boradi. Shuningdek xalqlarning sivilizatsiyasida ham dinlar muhim rol o'ynashini ochib beradi. Masalan, eng rivojlangan mamlakatlar: Yaponiyada sintoizm dini, Xitoyda konfutsiylik, Amerika qit'asida xristian dinining katolik mazhabi, Yevropa mamlakatlarida xristianlik dinining provaslav va protestantlik mazhabi keng tarqalgani yoritib beradi. Shuningdek, Afrika va Braziliya o'rmonlarida, Okeaniyaning ba'zi bir orollarida, Avstraliya cho'llarida, Shimoliy qutb atrofida yashab kelayotgan xalqlarda hali ham o'zlarining mahalliy dinlari borligi to'g'risida ma'lumotlar berib o'tiladi. Bundan ko'rinib turibdiki, dunyoning hech bir joyi yo'qki, o'ziga xos dini va madaniyati shakllanmagan bo'lsa.

Xalqimiz qadim zamonlardan oq milliy-madaniy qadriyatlarini, ularning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettirib kelganlar. Bugungi kunda bir necha yillar davomida unutilib borayotgan Muqaddas kitoblarimiz, unutilgan bayramlarimiz, urf-odatlarimiz qayta tiklandi. Ota –bobolarimizdan bizgacha yetib kelgan ilmiy meroslarimizdan hikmatlar, rivoyatlar, maqollar, ularning o'z hayotiy tajribalaridan kelib chiqqan holda yaratilgan va bizgacha yetib kelgan. Bu borada tadqiqotchi V.N.Teliyaning ta'kidlashicha “Maqollar xalqning kundalik hayoti bilan bog'liq madaniy qadriyatlarining asrlar davomida an'anaviy tarzda ajdodlardan avlodlarga o'tib kelayotgan ulkan manbaidir”.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoevning “Bir bolaga yetti mahalla –ham ota, ham ona”-degan so'zlari o'sib kelayotgan yosh avlodning ma'naviy dunyoqarashida, komil inson bo'lib tarbiya topishida o'rni beqiyosdir. Maqollar- ilmiy meros sifatida qadrlanib, milliy, madaniy qadriyatlarining yuzaga kelishi, albatta, har bir xalqning minglab yillik tajribasi bilan uzviy bog'liq bo'lib, unda ajdodlarimizning dunyoqarashlari aks etgan. Maqollarni ilmiy meros sifatida talqin etar ekanman, ularni bir necha turlarga ajratishim mumkin. Masalan: farzand tarbiyasiga oid maqollar. Bularga “Bir bolaga yetti mahalla ota-ona”, “Bola go'zal, odobi undan go'zal” “Til yugurigi boshga, qo'l yugurigi oshga”, “Katta tishlasang ham katta gapirma”, “Beshikdan to qabrgacha ilm izla”

Mexnatkashlik borasidagi maqollar; “Yer xaydasang kuz hayda, kuz haydamasang yuz hayda”, “Ko'z qo'rqqoq, qo'l botir”, “Mehnat-mehnatning tagi rohat”, “Ishlasang tishlaysan”, “Ish ishtaha ochar- dangasa ishdan qochar”, “Ahil ishlasang, ish unar, har mushkul oson bo'lar”, “Qo'pdan quyon qochib qutilmas”,

Milliy-madaniy qadriyatlarimiz ulug'langan maqollar: “Andishaning otini qo'rqqoq qo'yma”, “Bolali uy bozor –bolasiz uy mozor”, “Bosh omon bo'lsa, do'ppi topiladi”, “Maslahatli to'y tarqamas”, “Er-xotin urushi, doka ro'molning qurishi”,

Vatanni madh etish borasidagi maqollar “Bulbul chamanni sevar-odam vatanni”, “Yomg'ir bilan yer ko'karar- duo bilan el ko'karar”, “Vatanni sevish iymondan”, “O'zga yurtida shoh bo'lguncha o'z yurtida gado bo'l”. Hamjihathlik to'g'risidagi maqollar “Hamjihathlik davlat-yolg'izlik kulfat”, “Ayrilganni ayiq yeydi, bo'linganni bo'ri”, “Birikkan kuch-birikmagan puch”, “Ko'p bilan kengash-ma'quliga ergash”.

ADABIYOTLAR

1. Kuziboeva O. "Nargiza Xomidova Farfona vodiysini tabiiy geografik jihatdan rayonlashtirishi. O'zbekiston milliy universiteti xabarlari 3.1 (2022).
2. Qo'ziboyeva O. and U.Isakova. "Landshaftlar dinamikasi va rivojlanishni tadqiq etishning ilmiy-amaliy masalalari." UzMU xabarlari 3.1.1 (2024): 257-260.

Maqollardan foydalanish orqali yoshlarimizni vatanni sevishga, o'zi yashib turgan joyini e'zozlashga chaqira olamiz. Xalqimizni milliy madaniyatini, dunyoqarashini, ma'naviy-ma'rifiy va axloqiy fazilatlarini o'zida aks ettirgan maqollarimiz juda ko'p topiladi. Yoshlarimizda fidokorlikni, mehnatkashlik, halollik va Vatanga bo'lgan mehr-muhabbatini namoyon etish uchun ma'naviy muhit, ma'naviy dunyoqarashini shakllantirishda milliy qadriyatlarini o'rni beqiyosdir. Milliy qadriyatlarimiz quyidagilardan tarkib topadi deyishimiz mumkin

Ijtimoiy fazilatlar – ona tabiatga bo'lgan munosabati, bunyodkorligi, vatanparvarlik, ahloqiy normalarga munosabatida ko'rinadi.

Jamoaviy fazilatlar – mahalla, oila, jamoadoshlari orasida bir-biriga nisbatan hurmat, bag'rikenglik, mehmondo'stlik, vataniga va xalqiga nisbatan sodiqligi, an'ana va urf-odatlarini qadrlashi, keksalarni e'zozlash va kichiklarga xurmatda bo'lishida namoyon bo'ladi;

Ahloqiy fazilatlar – rostgo'ylik, ibo-hayosi, sabr-toqatliligi, mehmondo'stligi, vijdonliligi, shukronalilik, halol va haromni farqlay olishlarida namoyon bo'ladi;

Xulosa va takliflar. Xalqimizga xos bo'lgan fazilatlar ichida, ayniqsa, Vatanparvarlik tuyg'usini yoshlarimizga singdirib borish muhim hisoblanadi. Vatani so'zi arabcha bo'lib – ona yurt degan ma'noni anglatadi. Vatani –bu insonlarni tug'ilib o'sgan joyi, kindik qoni to'kilgan ulug' maskanidir. Bekorga xalqimiz “Vatanni sevmoqi” deb ta'kidlamagan. Vatanni sevish har bir insonni oilasidan boshlanadi. Agar biz yoshlarimizga Vatanni sevish, uni ardoqlash va har bir joyini muqaddas ekanligini tushuntirib borsak, kelgusida yoshlarimiz biz hozirgi kunda oldimizga qo'yayotgan har bir talabimizga javob bera oladigan komil inson bo'lib tarbiya topadi. Vatanni sevish, uni o'rganish kabi masalalar, ayniqsa, geografiya darslarida mukammal tarzda olib boriladi. Geografiya darslarida biz o'sib kelayotgan yosh avlodga 5-sinfdan tortib 10-sinfgacha bo'lgan dasturlarimizda o'rgatib boramiz. Vatanimizni geografiya darslarida tuproqlaridan tortib, zilol suvlari-yu, ko'rkam bog'lari, iqlimi va hayvonot dunyosigacha bo'lgan barcha unsurlarini o'rgatamiz va ularni asrab – avaylash, tejab-tergash, kelajak avlodga yetkazish kabi masalalarga ham e'tibor qaratib o'tamiz.

Masalan, Tabiiy geografiya boshlang'ich kursi darsligida ota-bobolarimiz, buyuk mutaffakirlarimiz tomonidan bunyod etilgan haritalar, globuslar to'g'risida so'z boradi. Quvonarli tomoni shuki, shimoliy yarim sharning birinchi globusi Abu Rayhon Beruniy tomonidan ishlangan. Globusda O'rta Osiyo, Shimoliy Osiyo, Hindiston, Orol (Xurdod) ko'li va Kaspiy dengizlari tasvirlangan.

Shuningdek, G'arbiy (Atlantika) okeani va shimolni o'rab turuvchi okean, janubni o'rab turuvchi okean, skiflar va massagetlar yeri ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek Beruniy o'sha davrlardayoq yerning narigi tomonida ham quruqlik borligini aytgan.

Tabiiy geografiyaning boshlang'ich kursi darsligida Al-Xorazmiyning ilmiy merosi ham keltirilib o'tilgan. U birinchilardan bo'lib yerning shar shaklida ekanligini isbotlagan. Shu bilan birga darslikda Zahriddin Muhammad Bobur, Ibn-Sino kabi allomalarning ham ishlari keltirilib o'tilgan.